

ביאורים

כעת חוזר ריה"ל לדון במה שהתחיל להתברר בסעיף מג', העובדה כי התחברות הגילוי האלוהי לעם ישראל נתגלה להמון באמצעות משה רבנו. המלך חוזר ומקשה את שאלתו שנוכרה כבר גם בטענתו על המוסלמי - כיצד תיתכן ההתגלות אל ברייה שפלה כאדם. אמנם, מודה המלך, שגם בברייה הקטנה ביותר - הנמלה למשל, קיימת חכמה גדולה ומופלאה, אך עם זאת, קשה לו לקבל שלבריות השוכנות בעולם הזה, יהיה חיבור כלשהו עם הא-ל הנעלה מכל ברייה. ריה"ל מנצל את הדוגמה של המלך ונעזר בה כדי להראות שכבר בשאלתו נמצאת התשובה. החכמה המופלאה שקיימת באותה נמלה, מיוחסת בפי המלך אל הטבע והוא מושג ערטיילאי ומופשט. מה או מי עומד מאחורי המושג הזה? המלך טוען לעומתו שגם אם הוא איננו יודע, בוודאי יש חכם שיודע את התשובה. אלא שגם החכמים, טוען החבר, אינם יודעים דבר מעבר להסבר מסובך אשר מוכיח עד כמה גם בידם לא נמצאת תשובה לשאלה. החבר מוליך את המלך בדרך זו כדי שייגיע להבנה שגם בטבע חל העניין האלוהי. אמנם ישנו חומר, אך בתוכו קיימת דייקנות אלוהית המעצבת את החומר ומכינה אותו לקראת ייעודו ותכליתו. כלומר, הטבע עצמו הוא 'עיוור'. הכוח האלוהי הוא זה שפועל בו ומעצב את צורתו. במובן זה, אומר החבר, אין פסול להגדיר את כל הכוחות הקיימים והפועלים בעולם בשם הכולל - 'הטבע'. הסכנה היא רק כאשר מייחסים לטבע כוח עצמאי. 'מרי' פירושו מרידה. כאשר אדם מייחס לשמש למשל פעולה - חימום 'יבוש וכדו', אין זאת מרידה. הוא מאמין שה' הוא הגורם לשמש לבצע את תפקידה באמנות. אך, כאשר מקור הכוח עצמו מיוחס לשמש - אזי זוהי מרידה במקור הכוח האמיתי. היסוד שאותו לימד ריה"ל הוא כי על ידי הכנה מתאימה, גם בתוך מציאות חומרית נמוכה יכול להופיע דבר עליון ומופלא.

הרחבות

1. האם ה"טבע" הוא "אלוהים"?

ומי שקורא לאֵלָה אֲשֶׁר מִתְקַנֵּים הַחֲמֹר בְּחַיִּמוֹם וּבְקָרוֹר 'טבע', אינו מזיק. לפני כשלוש מאות שנה חי רבי דוד ניטו, בעל ספר "כוזרי שני". הוא אמר "שהשי"ת והטבע והש"ת הכול אחד", דברים אלו עוררו סערה בעולם היהודי, אולם רבי דוד ניטו לא חזר בו אלא הסביר את דבריו: "אבל צריך לידע... ששם טבע הוא מהמצאת האחרונים מזמן ד' או ה' מאות שנה סמוך לזמנינו... אלא שהקב"ה עושה כל אותן העניינים שהאחרונים קוראים טבע באופן שטבע אין בעולם ואותו הדבר שהוא ההשגחה הוא שקוראים טבע". מנהיגי הקהל בעיר לונדראש, שלחו מכתב לרבי צבי הירש אשכנזי, בעל החכם צבי, לשאול על דבריו של רבי דוד ניטו. החכם צבי, ענה תשובה מפורטת בעניין: "תשובה רואה אני את דברי החכם המרומם ונעלה נר"ו שהן דברי הכוזרי... ומפרשו מוהר"י מוסקאטו אחרי הצעות רבות כ' וז"ל והוא יתברך יקרא טבע באמת כמוזכר שמה להיותו טובע בחותמו כל מטבעות היצורים..." ובסיום דבריו כתב: "שצריכין אנו להחזיק טובה להחכם הכולל המרומם כמוהר"ר דוד ניטו ה"י על הדרשה שדרש להזויר את העם לבלי יטו לבבם אחרי דעת הפילוסופים האומרים בטבע כי ממנו יצאו תקלות רבות והאיר עיניהם באמונתו האמיתית שהכל בהשגחה מאתו יתברך" [שו"ת חכם צבי סי' י"ח].

שאלות לדיון

למה פעולות הנבראים הן טבעיות להן ואילו האדם צריך להתאמץ על מנת לעשות את מה שנדרש ממנו?
 החבר מבקש מהכוזרי שלא יתפלא שהקב"ה מתחבר לנבראיו 'בעולם הזה התחתון'. מתי אנו באמת מרגישים במציאותו של הקב"ה? אלו דברים גורמים לנו לחשוב עליו?

התחברות האלוה עם בשר ודם

סח **אמר הפודרי:** די לי באֵלָה הטְעֵנוֹת המְנִיחוֹת אֶת הַדַּעַת בְּעֵינָי, וְאִם תֵּאָרֵךְ חֲבָרְתִּי עִמָּךְ, עוֹד אֶטִּיל עֲלֶיךָ לְהִרְאוֹת לִי אֶת הַטְעֵנוֹת הַחוֹתְכוֹת. אֲבָל שׁוֹב אֶל גִּלְגּוֹל דְּבָרֶיךָ, וְאִין הַתְחַזֵּק בְּנַפְשׁוֹתֶיכֶם הַדְּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה, שְׁיִהְיֶה לְבוֹרָא הַגּוֹפּוֹת וְהַרוּחוֹת וְהַנְּפָשׁוֹת וְהַשְּׂכָלִים וְהַמְּלָאכִים, אֲשֶׁר הִתְרוֹמַם וְהִתְקַדַּשׁ וְהִתְעַלָּה מִשְׁיִשְׁיִגְוֵהוּ הַשְּׂכָלִים, כֹּל שֶׁנֶּפֶן הַחוּשִׁים, חִבּוּר עִם הַבְּרִיָּאָה הַזֹּאת הַנִּבְּזָה הַמְּגֻנָּה בְּחֻמְרָה, וְאִם הִיא נִפְלְאָה בְּצוּרְתָהּ, כִּי בְקִטְוֹן שְׂבָרְמִשִׁים מְפִלְאוֹת הַחֲכָמָה מֵה שֶׁתִּמְהַר עֲלָיו הַדַּעַת.

סט **אמר החבר:** כָּבֵד חֲסִכְתָּ מִמֶּנִּי בְּדַבְּרֶךָ זֶה הִרְבָּה מִתְשׁוּבְתָהּ. הַאֲתָה מֵיַחַס אֶת הַחֲכָמָה הַזֹּאת הַמְּצוּיָה בְּבְרִיאת הַנְּמָלָה, לְמַשָּׁל, לְגִלְגָּל אוֹ לְכוֹכַב אוֹ לְזוּלַת זֶה, מִבְּלַעֲדֵי הַבוֹרָא, הַיְכוֹל, הַמְּשַׁעֵר, הַנּוֹתֵן לְכָל דְּבָר חֶקֶוּ בְּלִי תוֹסֶפֶת וּבְלִי חֶסְרוֹן?

ע **אמר הפודרי:** וְזֶה הוּא הַמֵּיַחַס אֶל פֶּעֶל הַטָּבַע.

עא **אמר החבר:** וּמָהוּ הַטָּבַע?

עב **אמר הפודרי:** הוּא פֶחַ מִן הַכּוֹחוֹת לְפִי מֵה שֶׁשְׂמַעְנוּ בְּחֻמּוֹת, וְאִין אָנוּ יוֹדְעִים מֵה הוּא, אֲבָל הַחֲכָמִים יוֹדְעִים אוֹתוֹ בְּלִי סֶפֶק.

עג **אמר החבר:** לֹא כִי, אֲלָא יוֹדְעֵתֶם בּוֹ כִּי יוֹדְעֵתֶנּוּ. הַגְּדִיר אוֹתוֹ הַפִּילוֹסוֹף שֶׁהוּא הַהֲתַחֲלָה וְהַסְפָּה אֲשֶׁר בָּהּ יְנוּעַ וְיִנוּחַ הַדְּבָר, אֲשֶׁר הִיא בּוֹ בְּעַצֶּם, לֹא בְּמִקְרָהּ.

עד **אמר הפודרי:** פֶּאֱלוֹ הוּא אוֹמֵר, כִּי הַדְּבָר אֲשֶׁר יְנוּעַ מִעֲצָמוֹ וְיִנוּחַ מִעֲצָמוֹ יֵשׁ לוֹ סִבָּה מְסֻמָּוֹת שְׂבָה יְנוּעַ וְיִנוּחַ, וְהַסְפָּה הִיא הַטָּבַע.

עה **אמר החבר:** זֶה מֵה שֶׁהוּא רוֹצֵה לוֹמַר, עִם מְמַחִיּוֹת רַבָּה, וְדִקְדוּקָה, וְהִבְחָנָה בֵּין מֵה שֶׁפּוֹעֵל בְּמִקְרָה לְמֵה שֶׁפּוֹעֵל בְּטָבַע, וְדַבְּרִים הָעֲרָבִים לְאִזּוֹן הַשּׁוֹמְעִים. אֲבָל הַעוֹלָה מִיִּדְעֵתֶם בְּטָבַע זֶה הוּא.

עו **אמר הפודרי:** אִם כֵּן אֲנִי רוֹצֵה שֶׁהֵם הַטְעוּ אוֹתָנוּ בְּשִׁמּוֹת הָאֵלָה, וְנַעֲשׂוּנוּ מִשְׁתַּפְּיִים עִם אֱלֹהִים בְּאִמְרוֹנוֹ 'הַטָּבַע חֶקֶס פּוֹעֵל', וְאוּלַי נֹאמַר 'בוֹרָא' לְפִי מִשְׁמַעוֹת דְּבָרֵיהֶם.

עז **אמר החבר:** אָכֵן. אֲבָל יֵשׁ לִיִּסְדּוֹת וְלִיִּרְחַ וְלִשְׂמִשׁ וְלִפְכוּכִים פְּעֻלוֹת עַל דְּרָךְ הַחֲמוּם וְהַקְרוּר וְהַרְטָבָה וְהַיְבוּשׁ וְהַנְּמִשְׁכִּים מֵהֶם, מְבָלִי שֶׁתִּיַחַס לָהֶם חֲכָמָה, אֲלָא רַק עֲבֹדָה. אוּלַם הַצִּיּוֹר וְהַשְּׁעוֹר וְהַחוּצָאָה אֶל הַפֶּעֶל, וְכָל מֵה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲכָמָה מֵתוֹךְ פְּנִינָה, לֹא יִיַחַס אֲלָא לְחֶקֶס הַיְכוֹל הַשּׁוֹלֵט. וְמִי שֶׁקּוֹרָא לְאֵלָה אֲשֶׁר מִתְקַנֵּים הַחֲמֹר בְּחַיִּמוֹם וּבְקָרוֹר 'טָבַע', אִינוֹ מְזִיק, אִם שָׁלַל מֵהֶם הַחֲכָמָה, כִּמּוֹ שֶׁהוּא שׁוֹלֵל מֵהָאִישׁ וְהָאִשָּׁה יְצִירַת הַגּוֹלֵד כְּאֲשֶׁר יִתְחַבְּרוּ, וְאִמְנָם הֵם מִן הַעוֹזְרִים לַחֲמֹר הַמְּקַבֵּל אֶת צוּרַת הָאֲדָם מֵאֵת צֶר הַצִּיּוֹרָה הַחֲכָם. וְאֵל יְהִי רַחוּם בְּעִינֵךָ הַרְאוֹת רְשָׁמִים אֱלֹהִים נְכַבְּדִים בְּעוֹלָם הַזֶּה הַתְּחַתּוֹן, כְּאֲשֶׁר יְהִי הַחֲמֹרִים הֵהם מוֹכְנִים לְקַבְּלָם. וְזֶהוּ שְׂרָשׁ הָאִמּוּנָה וְשְׂרָשׁ הַפְּרִי.

בחמרה - בחומריותה. **ואם היא** - אף על פי שהיא. **היכול** - בעל יכולת בלי גבול. **המשער** - הנותן שיעור ומינון מרכיבי כל ברייה וברייה. **מעל הטבע** - [כוונתו מתבררת בסעיפים הבאים עא-עז].
אשר היא - הסיבה לתנועת הדבר. **בעצם** - סיבה הקבועה בטבעו. **יסודות** - בדברי הקדמונים העולם מורכב מארבעה יסודות: רוח, מים, אש ועפר. **והנמשכים** - והתוצאות הנוגדות מהם.
ציור - המחשבה שקודמת לעשייה. **וזה שורש האמונה** - מבואר בפסקה עט.

